

Ђуро В. Бодрожић¹
Институт за политичке студије
Београд (Србија)

316.356.4(=112.2)(091)
172.15(=112.2)(091)
Преїледни научни рад
Примљен 29/12/2023
Прихваћен 15/01/2024
doi: [10.5937/socpreg58-48487](https://doi.org/10.5937/socpreg58-48487)

НАЦИЈА И НАЦИОНАЛИЗАМ НА ЗАПАДУ – НЕМАЧКИ СЛУЧАЈ

Сажетак: Немачка национална свест, када се пореди с другим нацијама, формирана је касније, али јој је требало мање времена да сазри и наступи у пунини својих захтева. Док је процес националног сазревања и уздизања националне идеје код других народа потрајао читав век, па и више, код Немаца се то одиграло у знатно краћем периоду. Да би се то догодило, морале су постојати претпоставке, створене кроз дужи временски период. Указујемо на чиниоце, политичке и културне, који су саставни део историјског процеса у формирању немачке нације, који су у коначном одредили њену природу и карактер немачког национализма.

Кључне речи: Немачка, Немци, романтизам, реформација, Мартин Лутер, Француска револуција, Пруска, Аустрија

УВОД

Национална идеја у Европи испољавала се у две варијанте: субјективно-политичка, Француске револуције, и објективно-културна, немачке романтике.

„У Француској, са њеном затвореном територијом и њој припадајућим институцијама, постојала је склоност да се нација дефинише као политичка заједница на коју је пренет суверенитет круне. Овакво јединство државе и нације у Немачкој је било незамисливо; овде је основно искуство била заједница просвећених, заједничким језиком обдарених духова, која се простирала и изван територијалних граница“ (Schulze, 2002, p. 114).

Французи су себе територијално дефинисали као земљу створену од државе која је потом створила нацију; Немци су се одредили етноцентрично – заједница настала

¹ djurobodrozic@gmail.com

од језика, која је затим створила државу. Пут до државе и нације није једнозначан – водио је из супротних праваца (Hastings, 2003, p. 24). Супротни путеви довели су до различитих типова национализма. Ханс Кон их је делио на рационалне, где спадају западноевропски национализми, и органске и мистичне, својствене национализму у Источној Европи. И Антони Смит, на подлози Конових дистинкција, разликује два модела нације: грађанско-територијални и етничко-генеалогски; као и два начина њиховог обликовања – путем бирократске инкорпорације и путем вернакуларне мобилизације (Smith, 2010, p. 193).

Развој немачке националне свести знатно се разликовао у односу на друге западноевропске народе, као и оне на Истоку. Немачки национализам настао је у ослободилачким ратовима против Наполеонове окупације, почетком 19. века, знатно касније у односу на Француску, Енглеску или Русију. Немци су и раније знали да су Немци, барем они образовани, али нису осећали потребу нити су истицали захтев за јединственом немачком државом. Немци се узимају за пример заједнице која је дуго представљала „језичку заједницу, али без икаквих претензија на ‘националну’ моћ“ (Weber, 1976, p. 337). А без претензије на политичку моћ у форми државе не може се говорити о нацији. Развој немачке националне свести, међутим, ишао је изузетно брзо. Док је процес националног сазревања код других народа трајао читав век, код Немаца се одвијао знатно краће. А да би се то догодило, морале су постојати претпоставке створене историјом – политичком и културном.

Заједница језика, када су Немци у питању, узима се као одлучујућа за њихово национално обједињавање.

„Немци су се споро навикавали да их зову Немцима, па су на крају и сами себе тако називали, не придајући томе посебну пажњу. Дакле, немамо никаквог посла са историјом немачког средњег века, са историјом немачке царске славе, па ни са почетком историје немачког народа, јер они тада још нису ништа знали о свом немству. Штавише, реч је о немачкој предисторији, о прологу, у коме се главни протагонисти још недовољно јасно запажају, али који се мора познавати, јер би без њега даљи ток драме био неразумљив“ (Schulze, 2001, p. 20).

ЛУТЕРОВА РЕФОРМА

Основу на којој ће се догодити коначно уобличење националне свести Немаца, више од поменутих хуманистичких учења, дала је Лутерова реформа. Немачки национални осећај био је моћан чинилац немачке реформације, национална реакција против омраженог италијанског свештенства. Лутеров превод Библије имао је посебно место у обликовању немачке нације. Јер „је превод Библије на Лутеровом снажном, саксонско-мајсенском немачком постао читанка нације, а то се такође односило на Лутерове трактате и посланице“ (Schulze, 2001, p. 40). Реформација је дала велики подстицај немачкој књижевности, па се с пуним правом може рећи да овај превод представља не само верску већ и књижевну прекретницу. Лутерова Библија дала је немерљив допринос настанку немачког књижевног језика, којим ће комуницирати читава протестантска Немачка, не само што ће на том језику читати Библију код

куће него што ће на том језику слушати и недељне службе по црквама. Смисао за колективни идентитет негован је и на немачким универзитетима, посебно на студијима права. Тим начином, упркос политичкој поцепаности, негован је немачки дух, нарочито међу протестантима (Hastings, 2003, p. 100).

Лутерова реформа пак, ма колико га немачки научници величали и проглашавали за „немачког Херкула“ и „немачког славуја“, одложила је и уназадила формирање немачке нације.

„То што се реформација није пробила у целој држави“, пише Хаген Шулце, „што је протестантизам постао ствар земаљских цркава и протестантских сталежа, имало је за последицу да је међуконфесионални сукоб у Немачкој остао неодлучен, да се окаменио према територијално-државном принципу *cuius regio, eius religio* (што је значило да земаљски господар одређује конфесију), тако да је територијална расцепканост државе допуњена и продубљена верским поделами. Онај ко је говорио о отаџбини (*patria*), није мислио на Царство, јер оно је било и остало далеко, схватљиво само за државне сталеже и високо племство као институција, али тај није мислио ни на Немачку, јер је она такође била нејасан, више културни него политички појам. *Patria* никако није значила немачку нацију, јер су се под њом сасвим прецизно подразумевали државни сталежи у Сабору (*Reichstag*) насупрот цару, а не људи који су говорили немачки и живели у тој држави. Отаџбина је била град, у коме се живело, или област, чијој се кнежевској кући дуговала лојалност и чија се вера исповедала“ (Schulze, 2001, p. 42).

Довољан је аустријски пример да се види колико су верске разлике утицале на формирање немачке нације у Немачкој. Не може се рећи да су оне оставиле немачку нацију неопштењеном, да је језик био изнад вере, ако имамо пред собом аустријски случај. „Већ са реформацијом започео је лагани излазак Аустрије из немачке историје“ (Schulze, 2001, p. 42).

УЛОГА ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА

Творци немачког националног идентитета нису потицали из аристократског слоја, што је био случај код Француза или Енглеза, већ из реда професионалних интелектуалаца чији је статус био далеко нижи од статуса виших друштвених слојева. Од самог почетка они су представљали један засебан свет, изван аристократије и буржоазије, имали су сопствени етос, тежње и фрустрације. Били су творевина немачких универзитета, а две најважније традиције које су баштиници били су пијетизам, потекао из реформације, и романтизам, који је у себи садржавао пијетизам и идеје просветитељства.

Обликовање немачке нације неодвојиво је од немачке романтике, која се није тичала само књижевности, већ је била мисаони покрет који је нашао израз у скоро свим сферама друштвеног, економског, политичког и културног живота. Иако друштво и политици нису придавали значај који би ове довео у центар њихове филозофије, јер су држали да то спада у сферу свакодневног, а свакодневним филозофија не би требало да се бави, романтичари су изложили једну од најважнијих друштвених и

политичких теорија. Немачки романтичари уздигли су идеју државе до божанства, на коју су пренели колективистички тоталитарни поглед. Романтичари нису имали склоности према појединцу, његовој личној независности и заштити од државне принуде и произвољности. Слободу схваћену на тај начин, како су је разумевали у Енглеској и Француској, они су излагали подсмеху. Крајњи израз овог схватања дошао је с Хегелом. Док се код Канта могао срести амбивалентан приступ овом питању, никакве амбивалентности нема у Хегеловој филозофији. За њега је држава организам, „етички тоталитет“, једино средство кроз које би се могла испољити истинска индивидуалност појединачног бића. Органска индивидуалност државе најјасније се показује у рату, где она делује као тоталитет, док је мир увек подстицајан за сејање раздора и подривање јединства. У ратовима се открива моћ и судбина раса. Државу коју су поставили као циљ уздигли су до божанства, одређујући да јој је и порекло истоветно оном пореклу одакле долази и човек – од Бога. Оваква концепција, сасвим природно, налагала је идеал политичког вођства, одбацивала парламентаризам као облик владавине, полагајући наду у харизматичног политичког генија.

Друштвени ставови романтичара долазили су од њиховог друштвеног положаја. Били су обучавани да постану људи од значаја, а одбачени су у страну, осећали су се занемарено и презрено. Њихова машта, која им је проузроковала много патњи, била им је и једина заштита: своју изопштеност представили су себи као доказ своје изабраности и истинске племенитости. Били су фасцинирани средњим веком, сањарили о његовој ренесанси и своје снове пројектовали у будућност, градећи идеално друштво у којем би биле исправљене све неправде и испуњена сва обећања (Greenfeld, 1992, pp. 344–352).

Идеје које су уграђене у немачки национални идентитет постојале су у Немачкој дуго времена, али нису ушле у народ, првенствено зато што је немачко племство према њима било равнодушно. У Пруској племство је чврсто држало своје привилегије: мали број људи, све до 19. века, успео је да из грађанских кругова уђе у племићке. Мањи број људи оплеменио се у 17. него у 16. веку, што значи да су се путеви до аристократских кругова сужавали, ништа се није променило ни у 18. веку. Свуда у Немачкој, официрски кор, с малим изузецима, био је резервисан за племство. Али то неће бити препрека да у развијеној националној свести Немаца немачка аристократија и њен друштвени кодекс добију више поштовања него у нацијама у чијој је изградњи аристократска елита много више учествовала (Greenfeld, 1992, pp. 287–289). Да би се то десило, било је потребно да се догоди симбиоза аристократског слоја и немачке интелигенције васпитане у романтичарском духу.

Пруски пораз код Јене покренуо је антифранцуска осећања, дојучерашњи космополити постали су страствени и неопозиви националисти. Интелектуалци, дотле одбачени, експлицитно су позвани од стране највиших друштвених слојева да буду сарадници и савезници и да својим песмама, романима и периодичним публикацијама учествују у изградњи немачког светоназора (*Weltanschauung*), дајући појмове у чијим оквирима ће њихови читаоци мислити.

Изгон Француза и крај ослободилачких ратова окончао је заједницу интелектуалаца и естаблишмента, али је деценија заједничког рада, где је интелектуалцима додељена средишња улога, обликовала национални идентитет етничких заједница

које су говориле немачки и препознавале се као језичка целина. Немачка романтика дала је трајни печат немачкој социјалној филозофији, немачком национализму и немачком националном карактеру. Пијетизам и романтизам створили су национални менталитет својствен религиозним заносима. Оживеле су идеје за народну историју и све оно у чему је виђено сведочанство народног духа, за све оно што спада у фолклор, напосе народне песме. Родољубивој ревности песника и фолклориста прикључили су се и научници. Част нације инспирисала је присталице либералних реформи, попут Штајна и Хумболта, и војне мислиоце, попут Шанхорста и Клаузевица (Greenfeld, 1992, pp. 359–361).

УТИЦАЈ ФРАНЦУСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

Последњи слојеви немачке националне свести обликовали су се под утицајем Француске револуције. Идеје Француске револуције биле су познате образованим германским круговима. Верујући да ће идеја једнакости срушити многе незаслужене привилегије, донети статус и углед онима који га заслужују, многи су их прихватили и гледали у француској војсци силу која доноси слободу. Мржња према племству била је разлог да се на Французе гледа са симпатијама. Хелдерлин је саветовао сестру да се моли за Французе, писао мајци да нема разлога да пада у бриге због рата. У почетку, те симпатије према Французима и одбојност према племству нескривено је испољавао и Јохан Готлиб Фихте (Greenfeld, 1992, p. 354). И када је, зарад револуционарног радикализма и појаве списа конзервативних аутора који су били усмерени против Револуције, дошло до преокрета немачког јавног мњења према Револуцији, Фихте је стајао на њеној страни и иступио за ствар Револуције (Basta, 2020, p. 24). Међутим, суочен с француском инвазијом, он ће у *Говорима немачкој нацији* изнети сасвим другачија стремљења, осећања и идеје, а његова обраћања Немци ће доживети као библију немачког национализма и најдрагоценији израз немачког духа. Идејну трансформацију овог филозофа, Исидора Секулић је пропратила речима:

„Фихте, тај слободоумни велики дух, тај борац против престола и олтара, тај револуционар-јакобинац, одједаред, после пораза код Јене, после удараца по Прусији и величини Фридриха Великог, скаче, метаморфозизиран до задње капи крви и последњег нерва, као лав, риче против француске окупације, грди Наполеона, омаловажава француски народ, а тера сам, напротив, до обожавања немачке нације и њена морала и мисије, постаје десна рука прускога краља, силази, у фанатизму, са катедре универзитетског професора, да би постао свештеником и проповедником војске“ (Sekulić, 1966, p. 176).

Слична осећања, патриотска, обузела су и преплвила укупно становништво. Безрезервни занос, с којим је дочекана Француска револуција, замењен је безрезервном одвратношћу и непријатељством.

Више од победа Фридриха Великог, немачко национално осећање биће подстакнуто поразом код Јене. Управо после овог пораза, Фихте је започео своје *Говоре немачкој нацији*. Предавања су држана у Берлину који се још увек налазио у рукама Француза. У то време Берлин није имао универзитет, а предавања нису држана студентима већ

најзрелијим и најумнијим припадницима нације. Говорио је о патриотизму, али не апстрактним језиком којим се на тадашњим немачким универзитетима обојавала наука и уметност.

„Током неколико наредних година, између 1806. и 1813. године, успостављена је блиска повезаност између армије, бирократије и школских установа односно, другачије речено, између потреба државне власти и циљева образовног система, који су од тада сачињавали саму суштину, али и основ изопачене снаге пруског система. Општа војна обавеза је повезана општом обавезом школовања, уведеном у Пруској читаве две генерације пре енглеског Закона о образовању из 1870. године; Берлински универзитет, са изванредним професорима, установљен је као нека врста паралелне институције у односу на генералштаб. Тако знање у Пруској више није било стицано само знања ради, већ као оруђе намењено остварењу одређеног циља, а тај циљ је био успех државе која је недавно искусила сву горчину пораза“ (Mackinder, 2009, p. 25).

Тад је кренула и геополитика. Географске карте постале су важан део националног васпитања, а сваки Немац био је у извесном смислу и географ. Учили су га

„да у мапама види не само уобичајене границе успостављене на комадима папира него и могућности које географски простор трајно пружа – тј. ‘начин и средство’ у буквалном смислу речи. Реал-политика која живи у његовом уму заснива се на мапи коју држи у глави. Озбиљно подучавање из географије на немачким високим школама и универзитетима почело је када и *Култур* концепт“ (Mackinder, 2009, 25–26).

ОПШТЕ ОДЛИКЕ НЕМАЧКОГ НАЦИОНАЛИЗМА

Немачки национализам био је национализам интелектуалаца и друштвене елите, а све их је „обједињавала девиза и поклич да немачка нација треба да буде унапређена у оквиру једне националне државе, која ће јој јамчити то јединство. И поред тог јасног приоритета, њен ‘сложени идентитет’ апсолутно је допуштао и опредељење за пруску или баварску ‘нацију’“ (Wehler, 2002, p. 84). Да преовлада немачка национална свест, требало је наметати најфантастичније представе о немачкој изузетности. А ко би то могао боље од интелектуалаца: Фридрих Шлајермахер, Адам Милер, Хајнрих фон Клајст проповедали су да све што је велико у човечанству има немачко порекло, да је у немачком народу сачувана праслика човечанства, да у Немачкој тече извор новог времена и сл. Ни Фридрих Шилер није изостао у узношењу Немаца као „најспособнијег народа“, народа који је „изабран од светог духа“, придружио се и Хегел, Шлегел, Фихте и др., стварајући мит о супериорности немачке нације и њен *credo*. Народу којем је намењена историјска мисија усрећивања човечанства, сасвим природно, следује и адекватна награда, припремљена у виду „обећане земље“ – великог немачког царства. У то царство улазиле би све земље у којима се чује немачка реч, па и преко тога – уколико је то Немцима потребно (Wehler, 2002, pp. 85–87). Средишњу улогу интелектуалаца у обликовању немачког национализма многи узимају за његову злу

коб, јер је, за разлику од западних национализама, какви су француски или енглески, који имају рационални и грађански карактер, немачки национализам, као и други национализми „источно од Рајне“, имају ауторитарни, мистични и органски карактер, а то дугују средишњој улози интелектуалаца (Smith, 1996, p. 77).

Национална визија није овладала масама ни брзо ни лако, било је јаких отпора. Поред међународних околности, везаних за поредак „Свете алијансе“, присутни су и унутрашњи политички разлози. Појединачне немачке државе у немачком национализму су виделе опасност, јер је водио губитку њихове самосталности и утапању у ширу целину. И, уз то, либерално-демократска природа национализма доводила је у питање друштвену хијерархију и с њом повезане привилегије, што је угрожавало кнежевске династије и аристократију уопште. Немачки национални покрет, нарочито после Карлбадских закључака (1819), изложен је жестокој репресији. Репресија није дала резултат. И поред свих репресивних мера, одржала су се упоришта из којих је зрачила национална идеја. Немачке школе и универзитети били су главно упориште немачког национализма, исповедали су га универзитетски и гимназијски професори, ризикујући да буду изведени пред суд и упућени на вишегодишње тамновање. Знали су да ће то бити примљено као жртва за националну ствар, а они слављени као њени мученици. Ту су била и многа удружења: студентска, спортска, као и разна струковна, на чијим скуповима је призивано национално јединство. Неколико деценија касније, немачки национални покрет бројао је стотине хиљада присталица и пола столећа касније створена је немачка национална држава. Идеја јединствене националне државе нарочито је фасцинирала интелектуалце, обећавала им је значајну улогу у обликовању нове државе и, уз то, што не треба занемарити, социјални успон у друштвеној хијерархији (Wehler, 2002, pp. 94–95).

Главни спор тicao се избора између великонемачког решења, које је обухватало Аустрију, и малонемачког решења, које је искључивало Аустрију и за центар окупљања узимало Пруску. У Немачкој су проповедници немства, заточници немачког национализма, долазили из образованог и привредног грађанског света, којима су се придружили млади племићи; уз њих је пристајао млади немачки раднички покрет који је деловао кроз радничка и занатлијска удружења. По формирању националне државе у Немачкој, као и у Италији, аутентични носиоци националне идеологије постајале су деснолибералне или конзервативне друштвене формације, а њихов национализам је губио универзалистичке црте и узимао облик ускогрудог егоизма. Радничка класа је држана подаље од догађања у језгру нације, а аристократија, по природи наднационална и несклона идеалима нације, остала је уздржана. Међутим, национална држава ће кроз образовни систем и војску наметнути националне императиве и спровести процес национализације кроз све друштвене структуре и учинити немачки национализам природном религијом (Wehler, 2002, pp. 52–53).

Хердер је међу првима указао на то каква је снага идеје када се људи с њом поистовете. Ту идеју Немци су видели у идеји отаџбине, земље у којој живе и која их храни, која није апстракција већ је географски одређено тло. „Стара жудња за спасење у Небеском царству претворила се у тежњу за националним ‘вођом’ (‘фирер’), који народу показује пут и смер куда треба да иде. Чежња за једним таквим вођом била је заправо чежња за изгубљеним завичајем, у који ће их вођа моћи поново да врати“

(Lisson, 2022, pp. 216–217). И нису се преварили, јер немачку националну државу није створио немачки национални покрет, иако моћан и популаран, већ је она дело великопруска политике Ота фон Бизмарка, који је то завршио, кроз три хегемонијална рата, огњем и мачем. Савез с националним покретом обезбедио је тим ратовима масовну делотворну подршку (Wehler, 2002, p. 98). Војне победе учврстиле су култ војске, а Бизмаркова харизма култ вође.

Либерални национални покрет код Немаца је дебатовао, гнушао се Бизмаркове политике, али та политика је побрала успех и табор његових противника се расипао. Након победе код Кенигреца 3. јула 1866. године, тај покрет ће се распасти. Рудолф Јеринг, либерално оријентисани правник који је жигосао Бизмарка као човека који гази право и морал, након Кенигреца је писао: „Клањам се пред генијем једног Бизмарка који је направио ремек-дело политичке комбинаторике и тактике. Клањам се човеку за све оно што је досад урадио, па и више од тога, уверио сам се да је било нужно оно што се нама непосвећенима чинило као обесна дрскост, оно што се после испоставило као неопходно средство за постизање циља... За једног таквог човека дао бих... сто људи либералног убеђења, немоћног поштења“ (цит. према Schulze, 2002, p. 158).

Посланик Дазељо (D’Azeglio) изјавио је на првом заседању италијанског парламента 1861. године: „Створили смо Италију, сада морамо да створимо Италијане“. Национална интеграција Немаца, исто тако, пошто је створена држава, није била готова ствар. Националну државу је тек требало учинити делом јавне свести, системским радом преко низа институција. Прворазредну улогу одиграли су Рајхстаг, војска, универзитети и велики број разноврсних удружења. Кроз низ процеса политичке социјализације, од породице, преко школе, универзитета, војне организације, студентских удружења, удружења ратника-ветерана, штампаних медија, културних установа, стваране су социјалнопсихолошке претпоставке за прихватање немачког националног става. Путем светковина, парада, ритуала и националних манифестација у славу својих истакнутих личности: Вилхелма I, Бизмарка, Молткеа, чије ће слике бити качене по приватним кућама, свет нације симболички је предочен и доживљен, ментално и емоционално.

Уследио је привредни успон и економски процват, праћен дубоким социјалним променама, што је омогућило стварање једне привреде и једног друштва које су могле понети епитет *немачки* у пуном значењу те речи, што је дало пуну легитимацију и нову снагу немачком национализму. И нове амбиције, границе које је Бизмарк обележио и љубоморно чувао, нису задовољавале генерације које су долазиле, великонемачки програм није се задовољавао само прикључењем Аустрије (Wehler, pp. 99–103). А да би нација била кадра да одговори новим задацима и изазовима, захтевана је унутрашња интеграција и унутрашње довршење националног јединства, путем изопштавања свих оних који су означени за непријатеље Рајха, посебно оних који су стигматизовани као страном тело, како би се, кроз прочишћење нације, добила потребна монолитност, несаломива воља и убојита снага. Погледу према унутра адекватан је поглед и према споља, сви они који стоје на путу нису само непријатељи већ и исконско зло, и према њима се гаји ничим ограничена мржња.

Западној „цивилизацији“, што је значило декаденцији, и словенском „азијатству“, што је значило дивљаштву, супротстављена је немачка „култура“. У складу

с Дарвиновом теоријом, извршена је натурализација појма нације, па су народи и расе, аналогно ономе што се догађа у природи, учесници у сталној борби за опстанак у којој побеђују јачи и којима, према томе, припада првенство. Немци су се видели као народ који носи надмоћну расну супстанцу, што их чини еволуционо-историјски и расно-биолошки надмоћнима над другим народима и расама, те је њихов примат у хијерархији народа легитиман и природан. Немци су хтели да у савременом свету представљају оно што је Грчка била у античком свету. У Немачкој, као нигде на свету, у раздобљу од 1780. до 1920, страствено је проучавано древно грчко наслеђе. „Није уложено мало труда, да се опишу и успоставе паралеле између античке грчке и немачке историје. Све је то служило једном циљу: да се Немци представе као Хелени нашега времена“ (Lisson, 2022, р. 23).

Немачки национализам родила је мржња према Французима, Француска ће стимулативно деловати на немачки национализам и после Наполеонових ратова, услед чега је франкофобија остала трајно својство немачког национализма. Исто то наћи ћемо и на француској страни у погледу Немаца. И ова мржња има давнашње порекло, није почела с пруским поразом код Јене или потоњим француским поразом код Седана, већ се може пратити до Крсташких ратова (Bodrožić, 2023, р. 99). Међутим, иако су мрзели Француску, немачки реформатори су је узимали као модел који треба опонашати. Француска им је дала пример да само уједињена нација може бити јака, а да ту уједињену нацију могу створити само грађани. А да би били грађани, људи су морали узети учешћа у друштвеном животу, бити активни део државног апарата, никако обесправљена маса (Greenfeld, 1992, р. 373). Мржњу према Французима, која је букнула међу Немцима током 19. века, Франк Лисон тумачи управо присуством француског утицаја, који је доживљен као понижење. „То је чест случај – каже он – са младим нацијама, које стреме слободи и горе од жеље да најзад прекину са традицијом великих узора, којима смо се дивили готово буквално до јуче. Младе нације у таквим ситуацијама воле да се опијају снагом и динамиком из сопствене традиције“ (Lisson, 2022, р. 214).

У време борби с Французима, због њиховог германског порекла, као и због тога што су и сами ратовали против Наполеона, Енглези су боље стајали у очима Немаца – проглашавани су узорима. Врло брзо после тога, понајвише због економске моћи која је Немцима била неподношљива, заједничко порекло није могло спречити представу о перфидном Албиону и, како је писао Трајчке, о „лицемерном Енглезу који у једној руци држи Библију, а у другој лулу“ (Greenfeld, 1992, р. 377), којег руководи једино комерцијални дух и љубав према новцу, која убија сваки осећај части и способност да се разликује исправно од погрешног.

Посматрајући свет из наведене перспективе, Вернер Зомбарт је Први светски рат представио као сукоб између трговинских и јуначких народа, борбу између трговинског и херојског погледа на свет, где трговинско и јуначко не представља позив, већ одговарајући светоназор, одређено настројење духова (Sombart, 2018, pp. 12–13). Трговински дух оличавају Енглези за које каже да им је својствена неизмерљива духовна ограниченост, неспособност да се имало издигну изнад свакодневне стварности. Најупечатљивији показатељ те ограничености он види у њиховој филозофији, чији су сви припадници у првом реду национални економисти; који у свему гледају

практичну сврху, а материјална постигнућа и технички проналасци су им гаранција за истину филозофије (Sombart, 2018, pp. 17–19). Сваком ко познаје енглеску историју знано је, мисли Зомбарт, каквим се начином темељила и стварала основа енглеске моћи. „Морално безумље тог народа је тајна његове моћи, у не малој мери“ (Sombart, 2018, p. 44). Трговинском духу Енглеза он супротставља јуначки дух Немаца и њихово поимање државе, виђене као метабиолошко, духовно биће, која није збир индивидуа већ њихово јединство остварено у обичајносној целини.

„Поставимо ли сада питање у чему се састоји суштаство немачке идеје државе, онда ћемо“, вели Зомбарт, „немачко схватање државе морати да означимо као објективно органичко, како бисмо изразили да оно полази од темељне мисли: да држава није ни основана ни сачињена од индивидуа, није агрегат индивидуа нити има сврху да поспешује било какве интересе индивидуа. Напротив, држава је народна заједница сабрана у целину, она је свесна организација Наиндивидуалног, коме, као делови, припадају поједине индивидуе“ (Sombart, 2018, p. 78).

Зомбарт није усамљен међу Немцима који држи да је читава западна цивилизација декадентна, непријатељска према немачкој култури и немачком духу. Ипак, кључни непријатељ и симбол укупне декаденције виђен је у Јеврејима, који су представљени као групација са свим особинама противним немачким вредностима – зли и нечисти аутсајдер, подао и opak, постала је дефиниција Јеврејина. „Пошто је немачки национални идентитет од самог почетка био дефинисан као расни идентитет, и пошто је био подстакнут *ресенџиментом* према Западу, антисемитизам је био саставни део овог идентитета и његов централни елемент“ (Greenfeld, 1992, p. 383). Мада, ни Срби, као ни Словени уопште, не стоје боље, ако не и горе. Зомбарт, кад смо већ код њега, поводом Срба, каже:

„Краљевина Црна Гора представља лошу шалу светске историје“, па томе надодаје да „Срби и Јапанци побуђују пре осећај одвратности и гнушања“ истичући како се не може „ослободити помисли да се часно оружје прља када се бори против таквих народа. Србе знамо као трговце мишоловкама и студенте, и још по њиховој неизрециво прљавој приповести о престолонаследницима“ (цит. према Antolović, 2018, p. 171).

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

До Другог светског рата, као и током његовог трајања, Немци су узимани као пример народа са израженим националним идентитетом. Услед пораза и антинацистичке пропаганде, служили су после овог рата као пример и навођени као доказ да се национални идентитет може и потиснути и дискредитовати. Бројна социолошка истраживања, извршена у послератном периоду, показала су да се послератни Немци радије идентификују са својом регионалном или наднационалном припадношћу, док је национални идентитет потиснут (Turchin, 2006, pp. 137–138).

По окончању Другог светског рата, Немци су се окренули унутрашњем развоју, уживали у благодетима индустријског раста и привредних остварења, јасно

показујући жељу да буду поштеђени од вођења светске политике. Питање немачке историје гурнуто је у страну. Рушењем Берлинског зида завршена је фаза одсуства спољнополитичког ангажмана и бављења собом, на сцену је ступила уједињена немачка национална држава, чија је сама појава изменила Европу. Немци су се морали представити, себи и другима, а тога нема без разумевања сопствене прошлости.

„Да бисмо осигурали будућност у средишту Европе“, каже Хаген Шулце, „морамо знати на каквој прошлости почива немачка садашњост. Јер нико не почиње изнова, него увек само наставља започето. То значи да они који сматрају да раде нешто посве ново, не желе заиста да знају оно што раде“ (Schulze, 2001, p. 8).

Није требало дуго чекати па да се види да је пацифизам био одлика само једне генерације Немаца. „Пошто се људи презасите непрестане нестабилности и несигурности, грађански ратови имају тенденцију да прескоче једну генерацију – деца револуционара желе да избегну немире по сваку цену, али су унуци спремни да понове грешке својих дедова“ (Turchin, 2006, p. 285). Немачко држање у разарању југословенске државе, посебно однос према Србима, казује само за себе. У општој стигматизацији Запада према Србима, Немци нису пропустили да учествују. Немачка штампа, као и аустријска, „кад је реч о Србима, вратиле су се у своје ‘златно’ време пред Први и Други светски рат“ (Vuković, 2001, p. 218). А, осим пропагандног и дипломатског поља, појавиће се и као војници. Дух реванша лако је препознатљив (Vuković, 2014, p. 247).

И када данашњи Немци осуђују империјализам и рат, по енергији и жару с којим то чине, ми видимо да су то они исти Немци од пре Другог светског рата, који су га са истом жестином проповедали. Јер се под именима антифашизма, демократије и људских права, захтевају погроми и обрачуни с народима с којима су се, полазећи од сасвим супротних вредности, обрачунавали њихови фашистички очеви. Мењају се идеологије и светоназори, али не и карактер – карактер је постојанији. А да је у карактеру и судбина, забележио је још Хераклит.

Đuro V. Bodrožić¹
Institute for Political Studies
Belgrade (Serbia)

NATION AND NATIONALISM IN THE WEST – THE CASE OF GERMANY

(Translation *In Extenso*)

Abstract: German national consciousness, when compared to other nations, was formed later, but it took less time to mature and appear in the fullness of its requests. While the process of national maturation and promotion/elevation of the national idea among other nations lasted one whole century or even longer, among Germans it occurred in a substantially shorter period. For that to happen, there had to be assumptions created through a longer period of time. Here we point to the factors, political and cultural, as integral part of the historical process in the formation of German nation, which finally determined its nature and the character of German nationalism.

Keywords: Germany, Germans, romanticism, reformation, Martin Luther, French Revolution, Prussia, Austria

INTRODUCTION

The national idea in Europe manifested itself in two variants: subjective-political of the French Bourgeois Revolution, and objective-cultural of German romanticism.

“In France, with its closed territory and affiliated institutions, there was an inclination to define nation as a political community onto which the crown’s sovereignty was transferred. Such unity of the state and nation was unimaginable in Germany; here, the main experience was the community of enlightened spirits endowed with the common language, which spread beyond territorial borders” (Schulze, 2002, p. 114).

The French defined themselves territorially as a country made from the state that subsequently created the nation; the Germans determined themselves ethnocentrically – as a community formed of the language, which subsequently formed the state. The road to the state and nation is not unambiguous – it led from opposite directions (Hastings, 2003,

¹ djurobodrozic@gmail.com

p. 24). Opposite roads led to different types of nationalism. Hans Kohn divided them into rational ones, which include West European nationalisms, and organic and mystic ones, characteristic of East European nationalism. Relying on Kohn's distinctions, Anthony Smith, distinguishes two models of nation; the civil-territorial and ethnic-genealogical, as well as two manners of their formation – by bureaucratic incorporation and by vernacular mobilization (Smith, 2010, p. 193).

The development of German national consciousness was substantially different as compared to other West European nations, as well as those in the East. German nationalism emerged in the liberation wars against Napoleon's occupation at the beginning of the 19th century, much later than in France, England or Russia. The Germans, at least the educated ones, knew that they were German even beforehand, but they neither needed nor promoted their request for the united German state. The Germans are taken as an example of a community which for long constituted "a language community, but with no claims to 'national' power" (Weber, 1976, p. 337). Without claiming political power in the form of a state, it is impossible to speak of a nation. However, the development of German national consciousness occurred extremely rapidly. While the process of national maturation in other nations lasted for one whole century, among Germans it took much shorter. For that to happen, there had to be presumptions created by history – political and cultural.

The language community, as far as the Germans are concerned, is considered crucial for their national unification.

„The Germans were slow in becoming accustomed to being called German, and finally they began calling themselves that way, without paying special attention to it. Therefore, we have nothing to do with the history of German Middle Ages, with the history of German Empire glory, or with the beginning of the history of German nation because at the time they knew nothing about their being German. As a matter of fact, it is German prehistory, the prologue, in which the main protagonists are still recognized insufficiently clearly, but which must be known because, without it, the further course of the drama would be incomprehensible" (Schulze, 2001, p. 20).

LUTHER'S REFORMATION

The foundation on which the final formation of German national consciousness was, more than the previously mentioned humanistic studies, given by Luther's reform. German national sentiment was a powerful factor of German reformation, a national response against the hated Italian clergy. Luther's translation of the Bible had a special place in the formation of German nation. Namely, "the translation of the Bible in Luther's strong, Saxon-Meissen German became the reading textbook of the nation, which also referred to Luther's tractates and epistles" (Schulze, 2001, p. 40). Reformation gave a great impetus to German literature and it can rightfully be said that this translation is not only a religious, but also a literary turning point. Luther's Bible made an immeasurable contribution to the emergence of the German literary language, which will be used for communication by entire protestant Germany: this language was used for reading the Bible at home, and Sunday church services were also conducted in that language. A sense of collective identity was also cherished at

German universities, particularly in the studies of law. In that manner, despite political division, German spirit was cherished, primarily among the Protestants (Hastings, 2003, p. 100).

Luther's reformation, no matter how German scholars glorified it and declared it as "German Hercules" and "German nightingale", postponed and downgraded the formation of German nation.

As Hagen Schultze writes, "the fact that reformation did not permeate the whole state, the fact that Protestantism became the concern of earthly churches and Protestant classes, had a consequence that the inter-confessional conflict in Germany remained undecided; it was petrified by the territorial-state principle *cuius regio, eius religio* (which meant that the earthly master determined the confession), and the territorial division of the state was supplemented and deepened by religious divisions. The one who spoke about the homeland (*patria*) did not refer to the Empire, because it was and remained distant, and comprehensible only to the state strata and high nobility as an institution; however, that one did not refer to Germany either, because it was also a vague concept, cultural rather than political. *Patria* by no means stood for German nation because it precisely referred to the state classes in the Parliament (*Reichstag*) as opposed to the emperor, and not the people who spoke German and lived in that state. The homeland was a city in which people lived, or a region to the prince of which people owed loyalty and whose religion was professed" (Schulze, 2001, p. 42).

The example of Austria is sufficient to see how religious differences led to the formation of German nation in Germany. It cannot be said that they left German nation intact, and that the language was above religion, if we take into account the case of Austria. "It was already with reformation that the slow exit of Austria from German history began" (Schulze, 2001, p. 42).

THE ROLE OF INTELLECTUALS

The creators of German national identity did not come from aristocracy, which was the case with the French or the English, but from the ranks of professional intellectuals whose status was far lower than the status of the higher social classes. From the very beginning they were a separate world, outside aristocracy and bourgeoisie; they had their own ethos, aspirations and frustrations. They were the creation of German universities, and two most important traditions they inherited were pietism, deriving from reformation and from romanticism, which contained pietism and the ideas of the Enlightenment.

The formation of German nation is inseparable from German romanticism, which did not concern only literature, but was also a thought movement that found its expression in almost all spheres of social, economic, political and cultural life. Although they did not ascribe society and politics the significance that would put their philosophies in the centre, believing that it belonged to the sphere of everyday life, and philosophy should not deal with everyday life, romantics proposed one of the most important social and political theories. German romantics raised the idea of the state to the level of a deity, to which they also applied the collectivist totalitarian attitude. Romantics were not inclined towards an individual, his personal independence and protection from the state coercion and arbitrariness.

Freedom seen in that way, as understood in England and France, was ridiculed by them. The final expression of this view came with Hegel. While Kant had an ambivalent attitude to this question, there is no ambivalence whatsoever in Hegel's philosophy. For him, the state is an organism, "an ethic totality", the only means through which true individuality of an individual being could be manifested. Organic individuality of the state is most clearly manifested in war, where it acts as a totality, while peace is always encouraging for sowing discord and undermining unity. In wars, the power and destiny of the races is revealed. They raised the state that was established as an objective to the level of a deity, deciding that its origin was identical to the origin of man – from God. This concept, completely naturally, imposed the ideal of political leadership, rejected parliamentarism as a form of government, placing hope in the charismatic political genius.

Romantics' social attitudes came from their social position. They were trained to become people of importance and, when pushed aside, they felt neglected and despised. Their imagination, which caused them much suffering, was also their only protection: they saw their being ostracized as proof of their being chosen and truly noble. They were fascinated by the Middle Ages, they dreamt of its renaissance and projected their dreams in the future, building an ideal society in which all injustices would be corrected and all promises fulfilled (Greenfeld, 1992, pp. 344–352).

The ideas built into German national identity existed in Germany for a long time, but they did not enter the people, primarily because German nobility was indifferent towards them. In Prussia, nobility strongly maintained their privileges: until the 19th century, a very small number of people managed to enter the aristocratic circles from the citizen ones. Fewer people became noble in the 17th than in the 16th century, which means that the roads to aristocratic circles were narrower and narrower, and nothing changed in the 18th century either. Throughout Germany, the officer corps, with few exceptions, was reserved for nobility. But in the developed national consciousness of the Germans, it will not be an obstacle to German aristocracy and its social code to win more respect than in the nations in the building of which the aristocratic elite participated to a much larger extent (Greenfeld, 1992, pp. 287–289). For that to happen, a symbiosis was necessary to occur of the aristocratic class with German intelligentsia brought up in the spirit of romanticism.

Prussia's defeat in the battle of Jena gave rise to anti-French sentiments; former cosmopolitans became passionate and irrevocable nationalists. Intellectuals, previously rejected, were explicitly invited by the highest social strata to be associates and allies and to participate with their poems, novels and periodical publications in the building of German worldview (*Weltanschauung*), determining concepts within which their readers would think.

The expulsion of the French and the end of the liberation wars put an end to the union of intellectuals and the establishment, but the decade of their common work, where intellectuals were assigned the central role, formed the national identity of ethnic communities that spoke German and were recognized as a language whole. German romanticism put a permanent seal on German social philosophy, German nationalism and German national character. Pietism and romanticism created a German mentality characteristic of religious zeal. The ideas for national history were revived, together with everything that served as a testimony of the national spirit, everything that belonged to folklore, particularly folk poems. The patriotic zeal of poets and folklorists was also joined by scholars. The honour

of the nation inspired the followers of liberal reforms, such as Stein and Humboldt, and military thinkers, such as Scharnhorst and Clausewitz (Greenfeld, 1992, pp. 359–361).

THE INFLUENCE OF THE FRENCH REVOLUTION

The last layers of German national consciousness were formed under the influence of the French Bourgeois Revolution. The ideas of the French Revolution were familiar to educated German circles. Believing that the idea of equality would overthrow many undeserved privileges, and bring status and reputation to the deserving ones, many accepted them, seeing in the French army the power that would bring liberty. Hatred for nobility was the reason for looking at the French with sympathy. Hölderlin advised his sister to pray for the French, wrote to his mother that she had no reason to worry because of the war. In the beginning, such sympathy for the French and resentment towards nobility was also displayed openly by Johann Gottlieb Fichte (Greenfeld, 1992, p. 354). Even when, for the sake of revolutionary radicalism and the publication of the writings by conservative authors who were oriented against the Revolution, there was a shift in German public opinion towards the Revolution, Fichte was still in its favour and stood up for the revolutionary cause (Basta, 2020, p. 24). However, faced with the French invasion, in his *Speeches to German Nation* he expressed completely different aspirations, feelings and ideas, while his addresses to the Germans were seen as the Bible of German nationalism and the most valuable expression of the German spirit. The transformation of this philosopher's ideas was described by Isidora Sekulić as follows:

“Fichte, the freedom-loving great spirit, the fighter against the throne and the altar, the revolutionary-Jacobin, suddenly, after the defeat in the battle of Jena, after the strike against Prussia and the greatness of Frederick the Great, leaps, metamorphosed to the last drop of blood and the last nerve, like a lion, roaring against the French occupation, criticizing Napoleon, belittling the French people and going on his own, to the contrary, towards the adoration of the German nation and its moral and mission, becoming the right hand of the Prussian king, leaving, in his fanaticism, the department of a university professor to become a priest and an army preacher” (Sekulić, 1966, p. 176).

Similar patriotic feelings overwhelmed and flooded the entire population. Unreserved rapture with which the French Bourgeois Revolution had been welcomed was now replaced by unreserved disgust and hostility.

German national sentiment will be inspired more by the defeat in the battle of Jena than by the victories of Frederick the Great. It was after this defeat that Johann Gottlieb Fichte began his *Speeches to German Nation*. The lectures were held in Berlin, which was still in the French hands. At that time, Berlin did not have a university, and the lectures were not delivered to students, but to the most mature and intelligent members of the nation. Fichte also spoke about patriotism, but not in the abstract language used at the German universities of the time to show adoration for science and art.

“During several following years, between 1806 and 1813, close connection was established between the army, bureaucracy and school institutions or, in other words,

between the needs of state power and the objectives of the educational system, which afterwards became the very essence, but also the foundation of the perverted strength of the Prussian system. The general compulsory military service was connected with the general compulsory education introduced in Prussia two generations before England's Law on Education from 1870; the University of Berlin, with its outstanding professors, was founded as a type of an institution parallel to the Army Headquarters. Thus, knowledge in Prussia was not obtained only for the sake of knowledge, but as a tool intended for achieving a certain goal, and that goal was the success of the state that had recently experienced all the bitterness of the defeat" (Mackinder, 2009, p. 25).

That is when geopolitics also began. Geographical maps became important part of national education, and every German was to a certain extent a geographer. Every German was taught the following:

"To see in the maps not the usual borders established on pieces of paper, but also the possibilities permanently provided by the geographical space – i.e., 'the manner and the means' in the literal meaning of these words. Realpolitik living in his mind was based on the map he had in his mind. Serious education in geography at German colleges and universities began at the same time as the *Kultur* concept" (Mackinder, 2009, 25–26).

GENERAL FEATURES OF GERMAN NATIONALISM

German nationalism was the nationalism of intellectuals and the social elite, and they were all "united by the motto and the loud call that German nation should be advanced within a national state that would guarantee such unity. Despite this clear priority, its 'complex identity' absolutely permitted opting for the Prussian or Bavarian 'nation' as well" (Wehler, 2002, p. 84). For German national consciousness to prevail, it was necessary to impose the most fantastic images of German exceptionalism. And no one was able to do it better than intellectuals: Friedrich Schleiermacher, Adam Müller and Heinrich von Kleist preached that everything that was great in mankind was of German origin, that the German people preserved the very first image of mankind, and that a source of new times welled in Germany etc. Friedrich Schiller also elevated the Germans as the "most capable nation", the nation that was "chosen by the Holy Spirit", and in it he was joined by Hegel, Schlegel, Johann Gottlieb Fichte and others, thus creating a myth about the superiority of the German nation and its *credo*. The nation that was assigned the historical mission of making mankind happy completely naturally deserves an adequate reward, prepared in the form of a "promised land" – the great German empire. That empire would include all countries where the German language could be heard, and even beyond, - if the Germans needed it (Wehler, 2002, pp. 85–87). The central role of intellectuals in the formation of German nationalism is seen by many as its bad fortune because, unlike Western nationalisms, for example in France or England, which had a rational and civil character, German nationalism, together with nationalisms "east of the Rhine", had an authoritarian, mystic and organic character, owing to the central role of intellectuals (Smith, 1996, p. 77).

The national vision did not spread among the masses quickly or easily, and it met with strong resistance. Apart from international circumstances regarding the order of the

“Holy Alliance”, there were also domestic political reasons for it. Some German states saw a danger in German nationalism because it led towards the loss of their independence and to the merging with a broader whole. Moreover, the liberal-democratic nature of nationalism brought to question the social hierarchy and related privileges, which jeopardized princely dynasties and aristocracy in general. The German national movement, particularly after Karlsbad Conclusions (1819), was subject to fierce repression. Repression did not have any results. Despite all repressive measures, there were still strongholds that sent a radiant national idea. German schools and universities were the main stronghold of German nationalism; it was preached by university and grammar school teachers, risking to be taken to court and sentenced to long-term imprisonment. They knew that it would be seen as their sacrifice for the national cause and they were glorified as its martyrs. There were also many student, sport and different professional associations that called for national unity at their gatherings. Several decades later, the German national movement gathered hundreds of thousands of followers and, half a century later, the German national state was formed. The idea of national state unity particularly fascinated intellectuals because it promised them an important role in the formation of the new state and, in addition, which should not be ignored, the social rise in the social hierarchy (Wehler, 2002, pp. 94–95).

The main dispute concerned the choice between the great German solution, which included Austria, and the minor German solution, which excluded Austria and determined Prussia as the centre of gathering. In Germany, the preachers of Germany, the advocates of German nationalism, came from educated and economic civil circles, which were joined by young aristocrats: they were supported by the young German labour movement that acted through worker and artisan associations. After the formation of the national state in Germany, as well as in Italy, right-wing liberal or conservative social formations became the authentic bearers of the national ideology whose nationalism lost universalistic traits and assumed the form of narrow-minded egoism. The working class was kept far from events in the core of the nation, while aristocracy, by its nature supranational and not inclined to the ideals of the nation, remained reserved. However, the national state will, through the educational system and the army, impose national imperatives and conduct the nationalization process through all social structures and make German nationalism a natural religion (Wehler, 2002, pp. 52–53).

Herder was one of the first to indicate the strength of the idea when people identified with it. The Germans saw that idea in the idea of the homeland, the country in which they lived in and which fed them, which was not an abstraction but a geographically determined territory. “The old longing for salvation in the Heavenly kingdom turned into an aspiration for the national ‘leader’ (‘Führer’), who will show the people the road and the direction where to go. The longing for such a leader was actually the longing for the lost homeland to which the leader will be able to take them back” (Lisson, 2022, pp. 216–217). And they were not mistaken because the German national state was not created by the German national movement, although powerful and popular, but it was the creation of the Great Prussian politics of Otto von Bismarck, who achieved it through hegemonial wars, by fire and sword. The alliance with the national movement ensured mass and effective support to those wars (Wehler, 2002, p. 98). Military victories strengthened the cult of the army, and Bismarck’s charisma strengthened the cult of the leader.

The liberal national movement among the Germans debated with and resented Bismarck's politics, but that politics was successful and the camp of his opponents began falling apart. After the victory at Königgrätz on 3 July 1866, this movement was completely destroyed. Rudolf von Jhering, a liberally oriented jurist who stigmatized Bismarck as the man who trampled on law and moral, wrote after the victory at Königgrätz: "I bow before the genius of one Bismarck who made the masterpiece of political combinatorics and tactics. I bow to this man for everything he has done to date, and even more than that, I have been assured of the necessity of what seemed as daring insolence to the non-dedicated of us, what later turned out to be a necessary means for achieving the objective... For such a man I would give... a hundred people with liberal beliefs and powerless honesty" (cited according to Schulze, 2002, p. 158).

Massimo d'Azeglio, an MP, stated the following at the first session of the Italian Parliament in 1861: "We have created Italy and we must create the Italians". In the same way, national integration of the Germans, after the formation of the state, was not completed. The national state was yet to be made part of public consciousness, by systematic work through a number of institutions. The first-class role was played by the Reichstag, the army, universities and a large number of different associations. Through a series of political socialization processes, from the family, via schools, universities, military organization, student associations, veteran soldiers, print media and cultural institutions, socio-psychological assumptions were made for accepting the German national attitude. Through celebrations, parades, rituals and national manifestations in honour of their outstanding figures – Wilhelm the First, Bismarck and Moltke, whose pictures will be displayed in private houses – the world of the nation was symbolically shown and experienced, mentally and emotionally.

Economic growth and prosperity ensued, accompanied by profound social change, which ensured the creation of an economy and society that could be marked as *German* in the full meaning of that work, thus giving full legitimacy and new strength to German nationalism. New ambitions, borders marked and jealously preserved by Bismarck, did not satisfy the future generations, and the Great German program was not satisfied only with the accession of Austria (Wehler, pp. 99–103). And for a nation to be able to respond to new tasks and challenges, it required internal integration and internal completion of national unity by excluding all those marked as the enemies of the Reich, particularly those who were stigmatized as a foreign body, so as to, through the purification of the nation, reach the necessary monolithicity, indomitable will and deadly power. An inward view was adequate to an outward view, and all those standing in the way are not only enemies but also a primal evil, and absolutely unrestricted hatred is shown for them.

The Western "civilization", which equalled decadence, and Slavic "Asianness", which equalled barbarianism, was opposed by German "culture". In line with Darwin's theory, the concept of the nation was naturalized, so that nations and races, analogously to what happened in the nature, were participants in the constant struggle for survival, in which the stronger win, the ones who, therefore, have the priority. The Germans also saw themselves as a nation with the superior racial substance, which made them superior in evolutionary-historical and racial-biological terms over other nations and races, and their primacy in the hierarchy of nations was legitimate and natural. In the modern world, the Germans wanted to be what Greece used to be in the ancient world. In Germany, more than anywhere

else in the world, between 1780 and 1920, ancient Greek heritage was passionately studied. “Not small effort was put into describing and establishing parallels between ancient Greek history and German history. All that served only one aim: to present the Germans as the Hellenes of our time” (Lisson, 2022, p. 23).

German nationalism was born from the hatred to the French. France will have a stimulating effect on German nationalism even after Napoleonic wars, due to which Francophobia remained the permanent feature of German nationalism. We are to find the same on the French side regarding the Germans. This hatred also dates back to the past; it did not begin with Prussia’s defeat in the battle of Jena or the French defeat in the battle of Sedan, but can be traced back to the Crusades (Bodrožić, 2023, p. 99). However, although they hated France, German reformers took it as a model that had to be emulated. France gave them an example that only a united nation could be strong, and such united nation could be created only by citizens. In order to be citizens, people had to take part in social life, to be active part of the state apparatus and by no means a disenfranchised mass (Greenfeld, 1992, p. 373). The hatred for the French, which spread among the Germans during the 19th century, is explained by Frank Lisson exactly by the presence of the French influence, which was seen as humiliation. He says: “It is a frequent case with young nations striving for freedom and burning with the desire to break with the tradition of great role models, which we literally admired until yesterday. Young nations in such situations like being intoxicated with the strength and dynamics from their own tradition” (Lisson, 2022, p. 214).

During the wars against the French, the English, due to their Germanic origin, as well as the fact that they also fought against Napoleon, had a better standing in the eyes of the Germans – they were declared role models. Soon afterwards, mostly due to the economic power that was unbearable to the Germans, the common origin could not prevent the image of the perfidious Albion and, according to Heinrich von Treitschke, “of the hypocritical Englishman who holds the Bible in one hand and a pipe in the other” (Greenfeld, 1992, p. 377), guided only by the commercial spirit and love for money, which kills every sense of honour and ability to differentiate between right and wrong.

Looking at the world from the above-described perspective, Werner Sombart depicted the First World War as a conflict between commercial and heroic nations, a struggle between the economic and heroic worldview, where the commercial and the heroic do not constitute a vocation, but a corresponding worldview, a certain inclination of the spirits (Sombart, 2018, pp. 12–13). The commercial spirit is embodied by the English who are said to show immeasurable spiritual limitation, inability to raise even a little above everyday reality. The most impressive indicator of such limitation is seen by Sombart in their philosophy, whose members are all primarily national economists; they see a practical purpose in everything, while material accomplishments and technical inventions are a guarantee for the truth of philosophy (Sombart, 2018, pp. 17–19). Everyone who knows English history will know, according to Sombart, the manner in which the basis of English power was founded and created. “Moral insanity of that nation is a secret of its power, and not to a small extent” (Sombart, 2018, p. 44). The commercial spirit of the English is opposed to by the heroic spirit of the Germans and their understanding of the state, seen as a meta-biological, spiritual being, which is not a sum of individuals, but their unity achieved in the customary unit.

As Sombart says, “if we pose a question about the essence of the German idea of the state, we will have to define the German understanding of the state as objectively organic, in order to express that it starts from the founding thought; that the state is neither founded nor made up of individuals, it is not an aggregate of individuals and its purpose is not to encourage any interests of individuals. On the contrary, the state is a national union gathered into a whole, it is a conscious organization. Of the superindividual to which, as parts, separate individuals belong” (Sombart, 2018, p. 78).

Sombart is not alone among those Germans who believe that the whole Western civilization is decadent and hostile towards German culture and German spirit. Nevertheless, the key enemy and symbol of overall decadence was seen in the Jews, who were represented as a group with all the characteristics opposite to German values – an evil and impure outsider, vile and wicked, became the definition of a Jew. “Since from the very beginning German national identity was defined as racial identity, and since it was enticed by the *resentment* towards the West, anti-Semitism was integral part of this identity and its central element” (Greenfeld, 1992, p. 383). However, neither Serbs nor the Slavs are not better off, if not even worse. In fact, this is what Sombart says about the Serbs:

“The Kingdom of Montenegro is a bad joke of world history”. He adds that “the Serbs and the Japanese rather arouse the feeling of disgust and loathing”, pointing out that “he cannot give up the thought that honourable weapons are defiled when fighting against such nations. We know the Serbs as sellers of mousetraps and students, as well as by their indescribably filthy history of the heirs to the throne” (cited according to Antolović, 2018, p. 171).

INSTEAD OF A CONCLUSION

Until the Second World War, as well during its course, the Germans were taken as an example of the nation with a pronounced national identity. Due to their defeat and anti-Nazi propaganda, after the war they served as an example and cited as proof that the national identity can be both suppressed and discredited. Numerous sociological research studies, conducted in the posts-war period, showed that after the war the Germans tended to identify themselves with their regional or supranational affiliation, while German identity was suppressed (Turchin, 2006, pp. 137–138).

After the end of the Second World War, the Germans turned to domestic development, enjoyed the benefits of industrial progress and economic accomplishments, clearly showing their desire to be spared from managing world politics. The question of German history was pushed aside. The destruction of the Berlin Wall marked the end of the stage of absence of foreign affairs engagement and focus on oneself, and the united German state appeared on the scene, the very appearance of which in itself changed Europe. The Germans had to be presented, to themselves and to others, which is impossible without understanding their own past.

According to Schulze, “to ensure the future in the centre of Europe, we must know on what past Germany’s present is founded. Because no one begins from the very beginning, but only continues what has already been initiated. It means that those who believe

that they are doing something completely new do not actually want to know what they are doing” (Schulze, 2001, p. 8).

It was not necessary to wait too long to see that pacifism was merely a characteristic of only one generation of Germans. “After people become sated with constant instability and insecurity, civil wars tend to skip one generation – children of revolutionaries want to avoid unrest at any cost, but grandchildren are ready to repeat their grandfathers’ mistakes” (Turchin, 2006, p. 285). Germany’s conduct in the destruction of the Yugoslav state, particularly its relationship towards the Serbs, speaks volumes on its own. The Germans did not miss out on taking part in the West’s general stigmatization of the Serbs. German press, just as Austrian, “when it comes to the Serbs, returned to their ‘golden’ era preceding the First and the Second World Wars” (Vuković, 2001, p. 218). And, in addition to the propaganda and diplomatic fields, soldiers will also appear. The spirit of revenge is easily recognizable (Vuković, 2014, p. 247).

Even today, when the Germans condemn imperialism and war, from the energy and zeal with which they do it, we can see that they are the same Germans as before the Second World War, the ones who promoted it with the same fierceness. Namely, under the terms of anti-fascism, democracy and human rights, pogroms and confrontations are demanded with the same nations against which their fascist fathers used to wage wars, starting from completely opposite values. Ideologies and worldviews are changing, but not the character – the character is even more stable. And that character is destiny was noted by Heraclitus a long time ago.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antolović, M. (2018). Werner Sombart, the Classic of Social Theory. In: W. Sombart, *Händler und Helden* (145–179). Beograd: Društvo za ekonomsku istoriju, Institut za evropske studije. [In Serbian]
- Basta, D. (2020). *Fichte and the studied French Revolution and other articles*. Beograd: Dosije Studio, Gutenbergova galaksija. [In Serbian]
- Bodrožić, Đ. (2023). The role of the states in shaping and protecting national identity. *Srpska politička misao*, 2/2023, 97–113. DOI: [10.5937/spm80-44375](https://doi.org/10.5937/spm80-44375) [In Serbian]
- Gellner, E. (1997). *Nations and Nationalism*. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: Five Roads to Modernity*. London: Harvard University Press.
- Lisson, F. (2022). *Die Verachtung des Eigenen*. Beograd: Informatika. [In Serbian]
- Mackinder, H. J. (2009). *Democratic ideals and reality: a study of the politics of renewal*. Beograd: Metaphysica. [In Serbian]
- Hastings, A. (2003). *The construction of nationhood*. Rijeka: Adamić; Sarajevo: Buybook. [In Croatian]
- Sekulić, I. (1966). *Service*. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Smith, A. (1996). *Nation and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, A. D. (2010). *National Identity*. Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara „Krug”. [In Serbian]
- Sombart, W. (2018). *Händler und Helden*. Beograd: Društvo za ekonomsku istoriju, Institut za evropske studije. [In Serbian]

- Schulze, H. (2001). *Kleine deutsche Geschichte*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu. [In Serbian]
- Schulze, H. (2002). *Staat und Nation in der europäischen Geschichte*. Beograd: „Filip Višnjić”. [In Serbian]
- Turchin, P. (2006). *War and Peace and War*. Beograd: Portalibris. [In Serbian]
- Vuković, S. (2014). *Ethics of western media: anti-Serb propaganda and “humanitarian” intervention*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića; Beograd: Institut društvenih nauka. [In Serbian]
- Vuković, S. (2001). Germany, Austria and dissolution of Yugoslavia. *Sociološki pregled*, 35 (3–4), 213–234. DOI: [10.5937/socpreg0103213V](https://doi.org/10.5937/socpreg0103213V). [In Serbian]
- Weber, M. (1976). *Wirtschaft und Gesellschaft*. Beograd: Prosveta. [In Serbian]
- Wehler, H. U. (2002). *Nationalismus*. Novi Sad: Svetovi. [In Serbian]